

WereldTOSdag

22-09-2018

Wat is een taalontwikkelingsstoornis?
Wat kan je in de klas signaleren?
Enkele tips en signalering vanuit de praktijk.

Bernadette Sanders
Orthopedagoog
Smartonderwijs

Feiten en cijfers... TOS

De impact van TOS

Feiten

- Er zijn minstens zoveel kinderen met TOS als met ADHD.
- Er zijn veel meer kinderen met TOS dan met autisme.
- In elke klas van 30 leerlingen zijn er ongeveer 2 kinderen met een *taalontwikkelingsstoornis* (TOS).

Prevalentiecijfers

- Taalontwikkelingsstoornis: 7,4% (Tomblin e.a., 1997, Bishop, 2010)
- Dyslexie 5%, Internationaal tussen 2 en 10 procent (Blomert, 2005)
- Autisme spectrum stoornis: 1% (Baird, et al., 2006)
- ADHD: 5% (DSM-V, 2013 / Gezondheidsraad, 2014)
- TOS en dyslexie (comorbiditeit) 40% (Spear-Swerling 2006) en 50% bij op 8-jarige leeftijd
dyslexie (de Bree ea, 2012).

Uit richtlijnen logopedie bij taalontwikkelingsstoornissen, NVLF. 2017:

Het is bekend dat taal en communicatie een essentiële rol spelen bij het functioneren binnen het gezin, in sociale contacten en op school. In het Handboek Taalontwikkelingsstoornissen (Gerrits e.a., 2017) wordt het volgende gezegd over de gevolgen van TOS.

Het sociaal, emotioneel en cognitief functioneren van kinderen wordt dan ook ernstig en negatief beïnvloed door een TOS.

Uit talloze studies blijkt dat ten minste 50% van de kinderen met TOS ernstige lees- en spellingsproblemen heeft (onder andere McArthur e.a., 2000; Simkin & Conti-Ramsden, 2006).

Op school ondervinden kinderen met TOS vaker leerproblemen en zijn ze gemiddeld minder succesvol (Catts, 1993; Hall & Tomblin, 1978; Snowling e.a., 2001). Ook in het sociaal functioneren ondervinden kinderen met TOS veel belemmeringen (Van Agt e.a., 2010). Stoornissen in het gedrag en het sociaal-emotioneel functioneren komen vaker voor en kinderen met TOS worden vaker gepest en zijn vaker faalangstig (onder andere Beitchman e.a., 1986). Daarmee heeft TOS een grote impact op de kwaliteit van leven (Feeney e.a., 2012; Van Agt e.a., 2005).

TOS en het verwoorden van emoties en hulpvragen.

Een taalontwikkelingsstoornis betekent dat de leerling veel problemen ondervindt met het spreken en het begrijpen van de taal. De taalontwikkeling verloopt anders dan de taalontwikkeling van leeftijdsgenootjes. Leerlingen met TOS ondervinden al heel jong problemen met de verwerving van taal.

Wanneer er sprake is van problemen met de expressieve taal, de taalproductie, dan heeft dit gevolgen voor meer dan alleen de communicatie. Het heeft gevolgen voor het leren, in het leggen van contacten, in het aangaan van vriendschappen en dus heeft het gevolgen voor het sociaal emotioneel welbevinden. Leerlingen met TOS kunnen zoal problemen ondervinden in de verstaanbaarheid, in het onvoldoende begrepen worden door een lage woordenschat, woordvindingsproblemen, onlogische zinsbouw, grammaticale fouten en een onvoldoende afstemming in de communicatie. Leerlingen met TOS vinden het erg moeilijk om hulpvragen, gedachten en emoties te verwoorden, omdat zij niet over de 'taal' beschikken die hiervoor nodig is.

Wanneer de communicatie en het begrijpen van de anderen vastloopt en er een 'vol hoofd' ontstaat zien wij dit vaak terug in het gedrag. Een gevoel van onvermogen en falen kan zich uiten in frustratie en dit zien wij terug in teruggetrokken gedrag (internaliserend) of in 'explosief' gedrag (externaliserend). Hoe frustrerend is het als je niet weet hoe je je moet uiten en als je niet de juiste woorden kan vinden om goed uit te leggen dat je iets niet begrijpt. De frustratie kan enorm oplopen bij niet begrepen worden of wanneer je je omgeving en de taal van anderen niet begrijpt.

Het onvermogen met betrekking tot de expressieve taal levert problemen op bij interacties met leeftijdsgenootjes of met volwassenen en is van invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling van deze kinderen. Bij deze leerlingen is er vaak sprake van een zwakke emotieregulatie, het ontbreken van een innerlijke stem die het denken en handelen in deze situaties aanstuurt in onvoldoende aanwezig, want ook dit is taal.

Leerlingen met TOS ervaren door al die emoties vaak een 'vol hoofd'. De hele dag doen zij hun best om de aangeboden taal te begrijpen en de instructie toe te passen. Dit maakt dat zij erg moe zijn aan het eind van de dag. Een vol hoofd kan makkelijk overlopen. Thuis, buiten of op school.

- Bespreek met de leerling de emoties die je waarneemt en het daarbij horende gedrag. Leer leerlingen met TOS al jong wat emoties zijn, hoe je ze benoemt en hoe je deze kan uiten en reguleren. Wat zie je aan iemand die boos is, gefrustreerd is, of opgelucht is? Leer leerlingen met TOS zoveel mogelijk emoties herkennen, erkennen en benoemen. Hoe ga je met deze emoties om, wat voel je dan, wat kan je dan het beste doen?
- Hoe kan een kind met TOS tijdig herkennen bij zichzelf dat het 'potje vol is', of wanneer er (zoals een leerling aangaf) een 'error' in zijn hoofd komt.
- Gebruik emoticoons bij het herkennen en benoemen van emoties
- Gebruik een emotiemeter of een woedemeter (Pictomaat)
- Visualiseer gedachten en gevoelens met het uittekenen van gesprekken (Boek: Teken je gesprek, Adinda de Vreede)
- Help leerlingen bij het verwoorden van hulpvragen, gevoelens en emoties. Gebruik hier eventueel emoticoons bij. Geef leerlingen met TOS vooral voldoende tijd om zich te verwoorden, wees niet bang voor stiltes.
- Een lijn met emoties (van verdrietig, boos tot blij) of met oplopende cijfers kan helpen bij het verwoorden van het welbevinden op school.

TOS de executieve functies en de (innerlijke)taal

Leerlingen met TOS ondervinden problemen met de communicatieve redzaamheid en in de ontwikkeling van de executieve functies.

“Communicatieve redzaamheid is het begrijpen en begrepen worden in een sociale context door het inzetten van verbale en/of non-verbale communicatieve vaardigheden.”

Het communicatief redzaam zijn is van grote invloed op de executieve functies.

Leerlingen met een zwakke communicatieve redzaamheid hebben vaak problemen met verschillende executieve functies.

Er is vaak sprake van een trage informatieverwerking en problemen met oriëntatie in tijd en ruimte. Leerlingen met TOS hebben een achterstand in de woordenschatontwikkeling waardoor vaktaal en schooltaal een grote belemmering vormen met betrekking tot school en leren. Leerlingen met TOS komen vaak met een forse achterstand in de woordenschatontwikkeling in het voortgezet onderwijs. Specifieke vaktaal, de abstracte woorden en de veelal complexere zinnen die veel gebruikt worden in schoolboeken en bij instructie zoals bijvoorbeeld bij vakken als wiskunde en economie worden vaak niet begrepen. Ook vakken als biologie, aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer hebben een enorm groot aanbod van nieuwe onbekende woorden.

Welke problemen worden er zoal op dit gebied in de klas gesignaleerd:

Onvoldoende communicatief redzaam ->

De leerlingen kunnen niet vragen om extra uitleg of hulp, of zij durven het niet of zij weten niet ‘hoe’ omdat zij niet direct over de juiste taal beschikken. Vaak denken zij dan, ‘laat maar’.

Problemen met de **taakinitiatie** is dan vervolgens een probleem. De geboden instructie is niet volledig begrepen en zij weten niet wat er precies van hen verwacht wordt. Hoe vraag je om herhaling van de uitleg? Wordt er positief gereageerd als je om herhaling vraagt?

Er is ook vaak sprake van onvoldoende beurtgedrag, leerlingen met TOS laten de beurt voorbijgaan uit angst om te spreken of omdat zij niet vlot genoeg kunnen antwoorden.

Samenwerken kan voor hen erg lastig zijn zonder aansturing. Je eigen taak hierin bewaken en zelf uitvoeren is moeilijk en wordt vaak uit handen genomen door anderen als het niet vlug genoeg gaat.

Wanneer zij onvoldoende communicatief redzaam zijn, nemen zij vaak een passieve rol in het groepswerk of worden niet begrepen door klasgenootjes.

Het plannen en organiseren van een taak is moeilijk en vaak komen de leerlingen niet zover, omdat ze niet weten ‘hoe’. Zij missen de structuur en moeten deze aangeboden krijgen.

Trage informatieverwerking ->

Het volgen van de instructie is lastig. Bij leerlingen met TOS is er sprake van een trage informatieverwerking. De complexiteit van de taal maakt dat de instructie niet wordt begrepen of het gaat te vlug. Met als gevolg dat ze niet weten hoe, wanneer en waarmee de taak te starten. Ook hier is de **taakinitiatie** en het **plannen en organiseren** een probleem.

Wat moet ik doen? Hoe moet ik het doen? Waar ging het over...?

Het maken/ leren van huiswerk is lastig, of....wat was het huiswerk?

Oriëntatie in tijd en ruimte ->

Oriëntatie in tijd en ruimte is voor veel leerlingen met TOS een probleem. Ook dit is dus van invloed op **het plannen en organiseren**.

Begrijpen van schooltaal/ vaktaal ->

Het niet begrijpen van de vaktaal en de schooltaal maakt dat het begrijpend luisteren erg moeilijk is en deze leerlingen vaak afdwalen. De vaardigheid om aandacht te blijven geven (**‘volgehouden aandacht’**) aan de instructie of aan een taak of opdracht, wanneer je deze niet (meer) kan volgen, is haast onmogelijk. Er is dan sprake van:

- een korte concentratieboog.
- demotivatie, moe
- onnodig pauzeren
- maakt taak niet af

Het begrijpen van de opdracht na de talige en complexe instructie is lastig. Het begrijpen van (schriftelijke) instructie of de vraagstelling in toetsen is vaak een probleem en maakt dat zij vragen over slaan of deels beantwoorden. Daarnaast ervaren veel leerlingen met TOS ook (ernstige) leesproblemen.

Aansturen van emoties (Emotieregulatie) ->

Het aansturen van emoties is voor leerlingen die tegen frustraties aanlopen erg lastig, hiervoor is ook een innerlijke stem nodig die in het talige denken aanstuurt.

Na het uitblijven van succeservaringen ontwikkelt zich bij de leerling het 'zwart-wit' denken, "Ik kan het toch niet", of "ik weet het toch niet". Zij reageren vanuit faalangst en frustraties.

Er is vanuit onmacht en teleurstelling vaak sprake van 'eerst denken dan doen' (*zwakke inhibitie*). Dit komt voort uit het niet begrepen worden en het zelf niet begrijpen.

Het aansturen van emoties is tevens ook een probleem wat terug te zien is in de *cognitieve flexibiliteit*.

Cognitieve flexibiliteit ->

Voor het adequaat kunnen switchen en omschakelen met activiteiten en bij veranderingen heb je een innerlijke stem nodig die je handelen aanstuurt. Deze is bij kinderen met TOS onvoldoende.

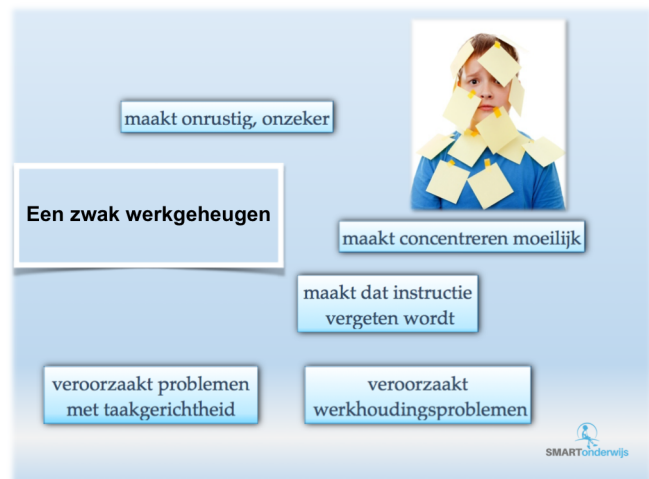
Veel vaardigheden vragen om een 'zelfsturend' vermogen zoals het controleren van je prestaties, fouten verbeteren, etc.

Het werkgeheugen ->

Het werkgeheugen is een vaardigheid om informatie in het geheugen vast te houden bij het uitvoeren van complexe taken zonder extra hulpmiddelen. Het verbale werkgeheugen is voor veel leerlingen met TOS een probleem.

Zij ervaren problemen met:

- aantekeningen maken
- luisteren, onthouden, schrijven
- onthouden van afspraken
- instructie kunnen volgen en toepassen
- niets kwijtraken, niets vergeten

Om leerlingen met TOS in het onderwijs de juiste hulpmiddelen en de juiste ondersteuning te bieden gericht op succes, moeten wij zeker ook rekening houden met de hulpvragen die wij terugzien in de zwakke executieve functies. Dit is vooral van belang voor de emotieregulatie en de gedragsregulatie. Deze kunnen enorm ontregeld zijn bij frustratie, onbegrip en faalangst. Wanneer het gevoel van autonomie groeit, wanneer het gevoel van 'ik kan het zelf' weer aanwezig is, pas dan groeit de motivatie voor school en leren vanuit de succeservaringen.

TOS in relatie tot executieve functies en leer- en gedragsproblemen.

Een diagnose TOS gaat veel verder dan ‘een taalontwikkelingsstoornis’. Een taalontwikkelingsstoornis (TOS) heeft een diepgaande invloed op de algehele ontwikkeling en op het sociaal- emotioneel welbevinden.

TOS nog altijd *geen* bekend begrip in het onderwijs en dat ervaar ik in mijn werkzaamheden nog altijd dagelijks.

TOS betekent problemen met de communicatieve redzaamheid en dit heeft gevolgen voor de sociaal - emotionele ontwikkeling, voor de communicatie en deelname aan de maatschappij.

Deze kinderen hebben vaak moeite met het aangaan van vriendschappen, verwoorden van hun emoties, gedachten, wensen en bedoelingen. Kinderen met TOS niet hoe ze om hulp moeten vragen of om extra uitleg en dit zien wij dan terug in ‘ongewenst’ gedrag of gedrag dat wij al snel benoemen als concentratieproblemen..

Wanneer een TOS niet wordt herkend heeft dit gevolgen voor leren en voor gedrag. *Het (ongewenste) gedrag dat wij signaleren in de klas is een hulpvraag van het kind dat onhandig in gedrag is verpakt.*

Kennisoverdracht in de klas en daarbuiten gebeurt door geschreven en gesproken (complexe en vaak abstracte) taal. Wanneer de taalvaardigheid onvoldoende is dan leidt dit tot grote problemen. Tevens er is vaak sprake van een vertraagde informatieverwerking. Het ontvangen van taal (receptie) en het produceren van taal (expressie) is een probleem bij kinderen met een zwakke communicatieve redzaamheid.

Ongewenst gedrag is dan over het algemeen gedrag dat voortvloeit uit gevoelens van onmacht en niet begrepen worden. We zien dan gedrag ontstaan als depressiviteit, faalangst, woedebuien, agressie, en teruggetrokken gedrag. Om de juiste ondersteuning te bieden zal het ongewenste gedrag herkend moeten worden als een hulpvraag.

Executieve functies zijn cognitieve processen die zelfsturing van ons gedrag mogelijk maken. Deze processen hebben wij nodig om doelgericht en zelfstandig taken af te ronden en voor sociaal aangepast/ gewenst gedrag. Kinderen met TOS ondervinden in deze processen (executieve functies) vaak problemen.

De hulpvraag zit vaak verpakt in gedrag dat wij terugzien in zwakke executieve functies. Zoals bijvoorbeeld plannen en organiseren, taakinitiatie, inhibitie, het werkgeheugen en emotie regulatie. Executieve functies worden aangestuurd met onze innerlijke taal. Ook de innerlijke taal is bij kinderen met TOS onvoldoende en zal niet de juiste en gewenste aansturing geven in het handelen.

Een TOS gaat niet over en zal in elke fase van het leven van het kind een belemmering met zich meebrengen. Kennis in het onderwijs voor de juiste ondersteuning, zoals het bieden van handvatten, het aanleren van strategieën en voor het vergroten van het welbevinden is van groot belang. Een tijdige signalering is dus een ‘must’.

TOS en toetsen met open vragen:

Voor leerlingen met TOS kunnen 'open' vragen bij toetsen een groot probleem zijn. Het formuleren van een antwoord vraagt om een talige vaardigheid die onvoldoende is bij leerlingen met TOS. Leerlingen met TOS geven opvallend korte antwoorden op openvragen. Zij geven puur antwoord op de vraag zoals hij is geformuleerd, soms zelfs gewoon met 1 woord. Het zal dan niet in een zin correcte 'verpakt' zijn. Het kost hen ook erg veel tijd om een talig antwoord te formuleren wanneer dit wenselijk is.

- Geef de leerlingen extra tijd voor het maken van een toets.
- Leerlingen met TOS hebben extra tijd nodig om de juiste antwoorden te formuleren.
- Wees bij elke vraag duidelijk in wat je minimaal verwacht in het antwoord, stel voor deze leerlingen wel je verwachtingen bij.
- Bied eventueel bijwoorden waarmee zij hun zin kunnen uitbreiden zoals: 'omdat', 'daarom', 'want', 'daarna' etc
- Indien mogelijk kan je de leerling aanvullend of in plaats van schriftelijk ook mondeling overhoren, waarbij ze ook extra tijd krijgen om hun antwoord te formuleren en om naar de juiste woorden te zoeken. Hierbij kan je eventueel doorvragen met bijwoorden zodat er een 'uitbreider' antwoord komt.

Het maken van een opstel, werkstuk, spreekbeurt of verslag.
Wat hebben leerlingen met TOS nodig:

Het maken van een opstel, een spreekbeurt, een verslag en het maken van een werkstuk is erg moeilijk voor leerlingen met TOS. Zij kunnen hier heel erg tegenop zien en zonder hulp de taak niet afronden of zelfs niet of te laat inleveren.

De angst voor een spreekbeurt kan zelfs fysieke klachten opleveren.

Het is vooral moeilijk om zinnen juist te formuleren. Complexe zinnen begrijpen is lastig, maar ze zelf maken is nog lastiger.

Een opstel of een werkstuk over een onderwerp dat niet bij je belangstelling of belevingswereld aansluit maakt het nog moeilijker om de juiste woorden te vinden en om een goed lopend verhaal te maken.

Daarnaast is het erg lastig voor leerlingen met TOS om een goed 'samenhangend' verhaal te vertellen of te schrijven.

Wat hebben leerlingen met TOS nodig bij een 'open' talige opdracht:

- *Een helder stappenplan bij het maken van bovenstaande opdrachten. Er is behoefte aan een concrete taak waarin helder is wat er van hen wordt verwacht.*
- *Dat elke stap met hen besproken wordt en begeleid. Heldere afspraken en handvaten voor de aanpak en hulp waar nodig.*
- *Het is vooral belangrijk dat het doel van de taak in de eerste plaats een succeservaring is.*
- *Een stukje zelfvertrouwen vanuit de wetenschap dat zij zelf een onderwerp voor bijvoorbeeld een opstel of een verhaal mogen kiezen. De ruimte om een onderwerp te kiezen dat in zijn of haar belevingswereld past of waar hij of zij veel over weet.*
- *Er zijn leerlingen die ervan profiteren als zij over het onderwerp of over het verhaal eerst een tekening kunnen maken. Dit ondersteunt een talige verwerking.*
- *Er is behoefte aan structuur met behulp van 'wie', 'wat', 'waar', 'wanneer' en 'hoe' vragen.*
- *Er is behoefte aan extra faciliteiten, zoals het gebruik van een spiekbrieftje tijdens de spreekbeurt dat opgelezen mag worden, ook al wordt er gebruik gemaakt van een digitale presentatie.*
- *Succeservaringen zorgen voor groei in het zelfbeeld. Spreken in het openbaar met TOS is voor veel leerlingen ook iets wat spreekangst kan vergroten wanneer er geen succes uit voortkomt.*
- *Overleg met de leerling of er vragen gesteld mogen worden na de spreekbeurt. Het kan zijn dat het te moeilijk is voor de leerling om adhoc te antwoorden. Een veilige omgeving is dan wenselijk.*

TOS en het niet kunnen volgen van de talige instructie

Er is bij veel kinderen met TOS sprake van een zwakke inhibitie. Tijdens de talige en complexe informatiestroom die over hen heen komt haken zij vaak af en dromen zij weg. Het zijn de kinderen die in laatjes gaan rommelen of andere dingen bezig zijn. Ze geven het dan op. De talige informatiestroom die bijvoorbeeld tijdens de instructie over hen heen komt begrijpen zij niet of niet volledig of de informatieverwerking verloopt bij hen te traag waardoor zij de draad kwijtraken. Zij geven het op. Vaak denken de volwassenen om hen heen dat er sprake is van concentratieproblemen of zelfs motivatieproblemen. Het 'ongewenste' gedrag dat wij signaleren ontstaat vooral vanuit een 'vol' hoofd die de informatiestroom niet goed kan verwerken. Het is (nog) geen demotivatie voor de leerstof of voor school. Voorkom dat het kind het op een gegeven moment gaat opgeven.

- Weet waar dit gedrag uit voortkomt. Heb begrip voor de leerling, zijn of haar hulpvraag en het gedrag dat je signaleert.
- Vraag je af wat de leerling nodig heeft om de instructie wel te kunnen volgen of om de taak toch uit te kunnen voeren.
- Herhaal bij leerlingen met TOS, nadat er met het werk gestart wordt, de instructie in kleine stappen.
- Visualiseer zoveel mogelijk wat je van hen verwacht, wat de taak inhoudt.
- Werk indien mogelijk met een instructietafel.
- Controleer of de instructie begrepen is, door te vragen wat zij als eerste gaan doen. Vraag niet of ze het begrepen hebben, want waarschijnlijk zeggen zij dan 'ja'.
- Bespreek waar ze tegenaan lopen, wat ze moeilijk vinden.
- Wees je bewust van de lengte van je instructie, de inhoud van je instructie en hoe je deze aanbiedt.
- Zorg voor een 'rustige', overzichtelijke omgeving, die zo min mogelijk afleiding biedt.

TOS en Begrijpen van de vraagstelling

Het begrijpen van de *vraagstelling* bij toetsen is bij veel kinderen met TOS een probleem. Zij begrijpen of kennen de woorden niet in de vraagstelling, of de context is niet helder, of er wordt gebruik gemaakt van veel abstractie woorden.

De talige informatie in de vraag wordt dan niet begrepen. De vraag wordt dan niet begrepen of niet volledig beantwoord, terwijl ze mogelijk wel het antwoord op de vraag zouden weten als deze concreet of met minder talige informatie wordt gesteld.

- Spreek af dat de leerling tijdens de toets om verheldering van de vraag mag vragen.
- Houd de vraagstelling concreet, vermijd veel talige informatie om de vraag of geef verheldering.
- Geef bij de vraag aan of de vraag uit een dubbele vraagstelling bestaat. Leerlingen met TOS 'vergeten' vaak een vraag volledig te beantwoorden als er meerdere vragen in één vraag staan.

TOS en Aantekeningen maken

Het is voor deze leerlingen erg moeilijk om en te luisteren en aantekeningen te maken. Het verwerken van de talige informatie kost tijd en energie en het dan ook nog transformeren naar taal op papier is erg lastig.

- Leer deze leerlingen om vooral alleen kernwoorden op te schrijven. Geef aan wat belangrijk is om op te schrijven.
- Leerlingen met TOS hebben een trage informatieverwerking en zijn gebaat bij een print van de presentatie of een print van de digitale instructie van de docent dat op het Smartbord staat. Deze informatie vooraf zou nog mooier zijn, zodat de leerling een visuele ondersteuning/weergave heeft van de instructie.
- Maak tijdens de instructie op het bord een mindmap met de belangrijkste termen en nieuwe woorden. Laat de leerlingen deze overnemen.
- Een mobieltje in de klas is niet gewenst, maar tegenwoordig wordt er ook het huiswerk op gevolgd. De leerling met TOS kan men ook de mogelijkheid bieden om de instructie op te nemen met de dictafoon van zijn of haar mobiel.

Een faciliteitenkaart bij TOS ter ondersteuning in de klas

Ondersteuning van de leerling met TOS in het vo.

Bied leerlingen met TOS in het voortgezet onderwijs een faciliteitenkaart met betrekking tot de hulpvragen die zij ervaren in het onderwijs. Wanneer een dergelijke kaart in het dossier van de leerling wordt opgenomen en aan alle betrokken docenten wordt gestuurd weet men vooraf wat de ondersteuningsvragen zijn van de leerling met TOS in de klas. Verwacht niet dat de leerling zelf een dergelijke kaart bij elke les aan de docent laat zien. Zeker pubers doen dit liever niet. Vanuit respect voor de leerling en met kennis over TOS kan men de leerling ondersteunen m.b.v. deze faciliteitenkaart in het functioneren op school.

Het is de taak van de zorgcoördinator en van de mentor dat deze kaart bekend is bij alle betrokken docenten om zo het welbevinden voor school en leren te waarborgen voor de leerling.

Een faciliteitenkaart wordt op maat gemaakt in overleg met de leerling, de ouders en de zorgcoördinator.

Op de website van Simea is er voor leerlingen met cluster 2 problematiek informatie te vinden m.b.t. de toetsen en examens op het vo/mbo. <http://www.simea.nl/dossiers/algemeen-speciaal-onderwijs/protocol-aanpassing-omstandigheden-toetsen-examens/>

Voorbeeld van een faciliteitenkaart bij TOS

TaalOntwikkelingsStoornis (TOS)

Hulpkaart van: ...

Dit betekent dat ik problemen heb bij het uiten van taal en ook vaak met het begrijpen van taal.

Ik heb moeite met:

- Het begrijpen van moeilijke woorden
- Plannen van opdrachten
- Gelijk antwoord moeten geven
- Hardop voorlezen
- Het volgen van de (complexe) instructie
- Begrijpen van complexe teksten
- Zinsopbouw en grammatica
- Notities maken en luisteren
- Klassikaal huiswerk nakijken

Er is afgesproken dat ik:

- Extra tijd krijg om een tekst te lezen
- Extra tijd krijg om een toets te maken
- Verduidelijking van de vraagstelling mag vragen
- Voorleessoftware mag gebruiken
- Gebruik mag maken van de laptop
- Gebruik mag maken van steunkaarten
- Gebruik mag maken van een woordenboek (behalve als woordkennis getoetst wordt)

Mijn persoonlijke wensen:

- Visuele ondersteuning
Zoals beeldscherm/ uitgeprinte aantekeningen of bijv. PowerPoint
- Huiswerk duidelijk op het bord/ internet.
- Rustig en duidelijk spreken.
- Nakijkbladen
- Laptop met voorleessoftware